

2 Biotoopbeschrijving BMP

Afgelopen voorjaar heeft Norbert Kwint drie maanden de gelederen van SOVON versterkt. Als afstudeer-onderwerp van de Internationale Agrarische Hogeschool Larrestein te Velp (voorheen Hogere Bosbouw- en Cultuurtechnische School) heeft hij zich verdiept in de problematiek van de biotoopbeschrijving van het Broedvogel Monitoring Project (BMP), een onderdeel dat nog steeds niet uit de verf was gekomen. In deze nieuwsbrief willen we enkele uitkomsten van z'n noeste arbeid tonen en de opzet van de biotoopbeschrijving uit de doeken doen.

Met het in 1984 gestarte BMP worden aantalsveranderingen van algemene broedvogels vastgelegd. In SOVON-Nieuws is al enkele malen aandacht besteed aan de resultaten, waarbij bleek dat heel wat soorten in 1984-88 een negatieve dan wel positieve tendens vertoonden. Het verklaren van deze veranderingen is niet eenvoudig. Weersinvloeden (strengere winters!) spelen een belangrijke rol, maar het is wel zeker dat biotoopfactoren eveneens van grote invloed zijn.

Om het effect van biotoopveranderingen te kunnen bepalen zal eerst de uitgangssituatie vastgelegd moeten worden; een goede biotoopbeschrijving is derhalve noodzakelijk. Al bij de start van het BMP is dit onderkend, en veel BMP-ers hebben jarenlang de biotopen in hun proefvlak volgens de richtlijnen in de BMP-handleiding beschreven. Deze beschrijvingen zijn waardevol, maar het probleem zit 'm in de onderlinge vergelijkbaarheid en mate van detaillering. Daarom heeft SOVON een systeem ontworpen waarmee biotopen op gestandaardiseerde wijze kunnen worden beschreven. Hierdoor zal het mogelijk zijn een verband te leggen tussen het voorkomen van vogels en biotoopfactoren. Vervolgens zal een manier worden bedacht om de jaarlijkse biotoopveranderingen eveneens gestandaardiseerd vast te leggen. Hierdoor zullen we in staat zijn om na te gaan in

hoeverre veranderingen in vogelaantallen worden veroorzaakt door veranderingen in biotoop.

De eerste fase, het gestandaardiseerd beschrijven van de biotopen in de BMP-proefvlakken zal binnenkort van start kunnen gaan. In beginsel zullen de biotopen in de proefvlakken door de veldmedewerkers zelf beschreven worden. Omdat zich in het waarnemerscorps rijp en groen verenigen wat betreft kennis van biotopen, zal de mate van detaillering worden afgestemd op de mogelijkheden en het kennisniveau van de medewerkers. Het moet natuurlijk niet zo zijn dat medewerkers afzien van deelname aan het BMP omdat het onderdeel biotoopbeschrijving zo moeilijk is! Voor dit laatste hoeft men geen angst te hebben. In een kleine handleiding zal een en ander worden uitgelegd aan de hand van voorbeelden. Hieronder wordt de werkwijze beknopt uiteengezet.

Het Nederlandse landschap kan worden ingedeeld in een aantal landschapstypen zoals bos, agrarisch gebied, duin en moeras. Deze landschapstypen kunnen weer worden onderverdeeld in biotooptypen. Het zal duidelijk zijn dat Wielewaal en Kuifmees in het landschapstype bos thuishoren, maar de mate waarin ze voorkomen wordt in hoge mate bepaald door het type bos. Het maakt immers nogal wat uit of het gaat om loof- of naaldbos, oud of jong bos, bos met veel of weinig ondergroei enz.

In eerste instantie staan de volgende onderdelen centraal:

- (1) het onderscheiden, beschrijven en kwantificeren van de biotooptypen in de proefvlakken
- (2) het bepalen van het aantal broedparen per biotooptype.

Het onderscheiden en beschrijven van de biotooptypen zal plaatsvinden aan de hand van de uit te reiken biotoopsleutel. De indeling in de sleutel is gekoppeld aan de landelijke 'Statistiek van het bodemgebruik' van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Er worden 9 landschapstypen onderscheiden: Agrarisch Gebied, Bos, Heide, Duin, Moeras, Kwelder, Bebouwing, Wegen en

Wateren. De landschapstypen corresponderen in grote lijnen met aanduidingen op de topografische kaarten 1:25.000. Zo is Bos op de kaarten donkergroen, Heide meestal oranje en Duin geel.

Elk landschapstype wordt nader gekarakteriseerd volgens de richtlijnen in de sleutel voor dat type. Voor Bos moeten bijvoorbeeld worden bepaald: type bos, meest voorkomende boomsoorten en structuur van de begroeiing. Agrarisch Gebied is opgesplitst in grasland en bouwland. Bij grasland wordt informatie gevraagd over begrazing en maaien en bij bouwland over de geteelde gewassen.

De praktijk zal er als volgt uitzien. BMP-ers ontvangen van SOVON een kopie van een topografische kaart (1:10.000 of 1:25.000) van het proefvlak, waarop de landschapstypen reeds zijn aangegeven. Elk landschapstype moet door de medewerker worden opgedeeld in homogene percelen die op de kaart worden ingetekend (biotoopkaart). De percelen mogen niet kleiner zijn dan 1 ha en niet groter dan 10 ha. Elk perceel krijgt een eigen volgnummer, dat op het biotoopformulier wordt ingevuld en getypeerd via het invullen van voorgedrukte keuzemogelijkheden. Zo wordt in Bos de keuze gemaakt uit 5 typen, te onderscheiden op grond van de verhouding loof/naaldbomen. Komt het type bos in een perceel overeen met nummer 2 dan is het invullen van dat nummer op het formulier voldoende. Vervolgens worden de overige bospercelen op dezelfde wijze afgewerkt, en daarna de eventueel andere landschapstypen in het BMP-proefvlak. Als laatste dienen nog enkele vragen met betrekking tot het beheer (bijv. waterstand, recreatie) te worden beantwoord. De precieze oppervlakte van de percelen hoeft niet door de medewerker te worden bepaald: dit zal ten kantore van SOVON worden berekend.

Het volgende onderdeel van de biotoopbeschrijving is de bepaling van het aantal broedparen per perceel. Hiervoor worden de territoriumkaarten gebruikt. Per perceel wordt het aantal territoria per soort geturfd en ingevuld op het formulier. Dit biedt de mogelijkheid om dichtheden per biotooptype te berekenen.

Het maken van een beschrijving zal vooral de eerste keer de nodige tijd en aandacht vergen. In latere jaren zal de hoeveelheid werk minder groot zijn. Naast het uitturven van de aantallen broedparen per biotooptype zullen dan vooral de biotoopwijzigingen aandacht vragen. Het definiëren van een biotoopwijziging is overigens geen kleinigheidje. Als midden in een bos één boom verdwijnt kan men zich afvragen of het in het kader van het BMP belangrijk is om dit te registreren. In het geval van een enkele dikke boom in een jong bos is dit misschien wel zo (wellicht is hierdoor de enige nestmogelijkheid voor een Bosuil komen te vervallen), maar in een uniform productiebos zal het wegvallen van een enkele doorsnee-boom amper effect hebben. Hoe dit zodanig op te lossen dat iedere medewerker op vergelijkbare wijze biotoopveranderingen registreert? Een probleem waar

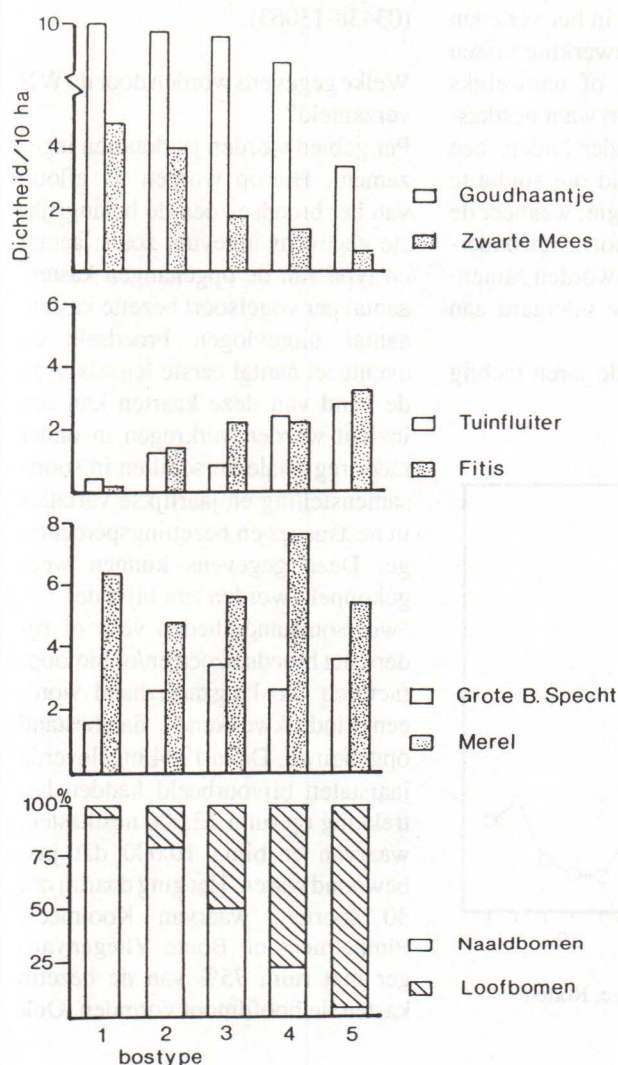
we momenteel nog niet helemaal uit zijn. Te zijner tijd hoort u er meer over.

Om na te gaan of het systeem van biotoopbeschrijving werkt is afgelopen voorjaar een proef gedaan: in tien BMP-proefvlakken in bos werden de biotopen via de sleutel beschreven en de territoria per perceel geturfd. De hoeveelheid werk die dit bleek te kosten viel reusachtig mee, terwijl al direct aansprekende resultaten geboekt werden. Zo is in figuur 1 te zien hoe Goudhaantje en Zwarte Mees geleidelijk aan schaarser worden naarmate het percentage naaldbomen daalt terwijl Tuinfluiter en Fitis dan juist talrijker worden. Grote Bonte Specht en Merel lijken niet duidelijk te reageren. Hiermee wordt een eenvoudig verband tussen vogelbevolking en vegetatie zichtbaar gemaakt, een verband dat dankzij het gehanteerde systeem vervolgens

weer verfijnd kan worden. Met betrekking tot boomsoort bijv. bleken loofboomsoorten als de Tuinfluiter het hoogst te scoren in eikebossen, terwijl de dichtheid van naaldboomsoorten als Goudhaantje en Zwarte Mees het hoogst was in denne- en larixbossen. De Merel vertoonde ook hier nauwelijks een voorkeur. Ook qua structuur waren er duidelijke verschillen. Neemt bijv. de bedekking van de vegetatie onder 0,5 m toe, dan zien we veel Boompiepers verschijnen, terwijl Vinken bij toename van de boomlaag tussen 10 en 20 m talrijker worden. En zo kan men vrijwel eindeloos variëren met nieuwe combinatiemogelijkheden. Het is hier niet de plaats om verder op deze materie in te gaan, maar het zal duidelijk zijn dat als de biotoopbeschrijvingen van 10 BMP-proefvlakken al zo veel opleveren, de meer dan 300 Nederlandse BMP-plots samen een overweldigende hoeveelheid materiaal zullen bieden.

De eerste resultaten van het proefonderzoek waren bemoedigend, en wanneer het systeem van biotoopbeschrijving kan worden gekoppeld aan een sluitende methode om biotoopwijzigingen vast te leggen, openen zich interessante perspectieven. Op korte termijn en kleine schaal kan bijv. worden bestudeerd wat het effect op de vogelstand is van het dunnen van bospercelen, het verwijderen van ondergroei in een bos of het slechten van een houtwal in agrarisch gebied. Maar ook op lange termijn en grotere schaal zijn er tal van mogelijkheden. Wat zal het effect zijn van het geleidelijk ouder worden van het Nederlandse bos? Zullen Fluiter, Bosuil en Appelvink (verder) toenemen, en zo ja, in alle bostypen? Zal de verzuring van naaldbossen op de zandgronden desastreuze gevolgen hebben voor de zangvogels hier?

Een ding is zeker; willen we de invloed van veranderingen in het landschap kunnen meten, dan moeten we nu een goede start maken met het vastleggen van biotoopgegevens. De biotoopsleutel, die volgend broedseizoen onder medewerkers wordt verdeeld, biedt hiervoor een goed houvast. We hopen dat alle BMP-ers hun medewerking willen verlenen.

Figuur 1. Verband tussen vogeldichtheden en aandeel loof/naaldbomen.